Necip Fazıl KISAKÜREK (kaddesellâhü sırrahu'l azîz) "KONUŞMALAR" İSİMLİ ESERİNDEN

"Millî bir edebiyat ne demektir? Böyle bir edebiyatın belli başlı vasıfları nelerdir?

—Bütün bir millete, o millete mensup olmayan duyuş tarzına, ders verir gibi muayyen millî tezler telkin eden ve millet mefhumiyle yegâne alâkası yalnız «millet» kelimesini kullanmaktan ibaret olan bir edebiyata millî edebiyat denemez. **Millî edebiyat, o milletin ruhunu, duyuş tarzını ve şahsiyetini eserinde temsil ve tahlil eden edebiyat demektir.** Gayesi milliyetsizlik olan bir millete milliyetsizlikten bahseden şair millî şairdir. Gayesi hırsızlık olan bir millete, kendi hırsızlık maceralarını anlatan şair millî şairdir. Dernek ki, millî edebiyat millî bir duyuş tarzına uygun edebiyat demektir." (s. 15)

***

— **Nâm-ı diğer Parmaksız Salih'in gayesi nedir? Eserinizde yapmak ve belirtmek istediğiniz şeyler nelerdir? Eser, ne gibi ruhî saikler altında meydana gelmiştir?**

— Arılara, eğer ballarının izahı rolü verilseydi, bu herhalde balın lezzetinden düşürücü bir iş olurdu. Ama muharrir öyle midir? Onda hem, ne yaptığını bilmeden çalışan arı; hem de ne yaptığını bilmek ihtiyacında olan insan vardır. O halde sanatkâr, hem bal verecek hem de sırasına ve işine göre, ne yapmak istediğinin izahla mükellef olacaktır. Fakat dedim ya; muharrire asıl sanat hummasının dilsiz hüviyetini yaşatan arı cephesi hareketlendikçe, şuur ve fenni tarafı biraz çenesini kilitlemek ihtiyacına düşüyor. O zaman da, muharrire hâkim olan sükûti edadan şöyle bir hitap tütüyor:

"Ben ne anlatayım? Siz tadın anlayın!"

— "Nam-ı diğer Parmaksız Salih" benim altıncı tiyatro eserimdir. Yedincisi ve sekizincisi de var ama, onlar tamam sayılmaz, biri, 1 perdelik "Siyah Pelerinli Adam", öbürü de "Sır" isimli, yarım kalmış, daha doğrusu yarım bıraktırılmış ve başıma bir takım belalar açar gibi olmuş bir piyestir. Evet, bu defaki, **Tohum, Bir Adam Yaratmak, Sabır Taşı, Künye ve Para**'dan sonra altıncı eserim… Şehir tiyatrosunda temsil edilen eserlerimin de dördüncüsü… Bu eserde, en canhıraş sebebleri ve neticeleriyle kumarı göstermek istedim. (Vis) ve günahların en müthişi olan ve şimal kutbundan cenup kutbuna, güneşin doğduğu her noktadan battığı her noktaya kadar bütün yeryüzünü saran, yakıcı, kavurucu, kül edici ihtiras… **Dünyada hiçbir kitabın satışı, 52 sahifelik iskambil kağıdı desteleri kadar olabilir mi? Hele memleketimizde, Tekel idaresinin her sene bunlardan bir milyon tane sattığını, bunlardan herbirinin de artık sayfaları pörsüyüp eskiyinceye kadar en aşağı bin kere okunduğunu düşünürseniz, kavrarsınız ki, iskambil kağıdı isimli şeytani kitap, yalnız bizde, her yıl bir milyar defa elden geçirilmektedir.** İşte, eserimde ana unsur diye ele aldığım müthiş salgının kemmiyet mikyası!… Ya keyfiyeti? Piyeste, kahramanımız, onu şöyle anlatıyor:

— **"Doktoru ve ilacı olmayan hastalık!…"**

— Eserde her şeyi bu ani unsur etrafında vererek, en kuvvetli müessir ve saiklere bağlı bir hayat entrikası tertiplemeye ve bu tertip içinde meydana çıkması beklenen müstesna bir ruh tecellisine çalıştım. Asıl kıymet hükmünü bu iki noktadan bekleyen eserim hakkında bir değer ölçüsü koymak selahiyetine ne ben malikim, ne de şu veya bu, "bilirkişi" tanınmış efendi, bay… O selahiyete, binlerce ve onbinlerce göz büyüklüğünde ve gökler kadar derin tek bir gözden başka kimseyi sahip tanımıyorum: seyirci…

— " Nam-ı diğer Parmaksız Salih" de, benim " milli" ve "mahalli" den anladığım her şeyin tam mevcut olduğuna kaniim. Yerli renkler, muhitler, ocaklar; ve elle tutulacak, hatta her akşam tiyatroda ve seyirciler arasında benzerlerine rast gelinecek kadar hakiki ve tabii şahıslar… Benim, "milli" ve "mahalli" den anladığım da, bütün bir tahassüs, eda ve üslup hususiliği vermek bakımından, budur.

— Ondan sonra eserimde, "milli" üstü bir "insani" cepheyi esas tutmak kaygısından hiç vazgeçmedim. Haddehaneli Salih, nam-ı diğer Parmaksız Salih, bir Çinli, bir Amerikalı, bir Patagonyalı olabilir.

— Daha sonra eserde ifadelendirmek istediğim tek ve tam dava, binbir tezad ve binbir zıd kader cereyanı içinde hakiki fışkırışını bulamamış ve hatta kötülük baskısı altında uyuşmuş bir ruhun, en büyük saike kavuşur kavuşmaz birden şahlanışı; ve tam 55 yıl bilmeden hasret çektiği ve daima istekli yaşadığı ulvi aksiyona şiddetle atılışıdır. Ben de, ruh tecellisini, derin irfan ve fikir sahibi bir münevverde arayacağıma, inadına, yarım yamalak okumuş, efendi ile serseri arasında muallakta kalmış, tecellisini kendince merd külhanbeylikte ulmuş, laf palavrası ukalalık afetinden uzak bir tip üzerinde aramayı tercih ettim. Ve ruh maktalarını çok zengin ve çeşitli telakki ettiğim bu tipe erkekliğin en derin ve girift akidesi olan “babayı”, en ileri babalık fedakarlığını yüklemeye kalktım.

— Bu arada ve yüzüğün ana taşı mevkiindeki kahramanımızın etrafında, daha birçok iyilik ve kötülük örneği var… Onları da bütün insanlık çevresi ile beraber cemiyetimizde ve aramızda kolaylıkla teşhis edilebilir; böylece kumarın insanı nereye kadar düşürdüğünden, hangi kötülük saiklerine ve iyilik aksülamellerine kadar yol açtığını görebilirsiniz. Kumarın emzirdiği ve beslediği ahlaksızlık bünyeleriyle, belirmesine vesile verdiği fazilet şahlanışları, bu eserde teker teker örnekleştirilmek istenmiştir.

— Şimdi ağzımdan garip bir söz kaçıracağım! **Eserimi kumar hakkında bu zamana kadar yazılmış bütün eserlerle mukayese etmeden söylüyorum:** Dünyada (dostoyevski) den itibaren, bu mevzuda yazılmış nice piyes ve roman okudum. Fakat hiçbirinin, kumar ejderhasını tam yakalayıp sımsıkı çevreleyebilmiş olduğuna inanamadım. Aman, sakın **“işte buna ben muvaffak oldum!”** dediğimi sanmayınız. Demek istediğim şu ki, bir türlü yazılamayan, dibine ulaşılamayan ve daima satıhlarında dolaşılan bu cehennem ikliminin, bu aciz eserimle ben de derinliğine dalamamış bulunuyorum ama, dalınması gereken bir derinliği olduğunu ve o mıntıkanın bakir kaldığını haber vermek cesaretini gösterebiliyorum, gerisi, davanın başı ve sonu, ilk ve son söz, burada değil, orada; sahnede…**1948 (s. 50-53)**

****

— Sizinle konuşurken, dünya savaşlarından söz etmemeye imkân yok. Çok ilginç bir hayat sürdürdünüz. Şöyle: Çocukluğunuz birinci Dünya Savaşı içinde geçti. Eser vermeye başladığınız dönemlerde de ikinci dünya savaşını gördünüz. Birinci dünya savaşı sonunda, dünyanın denge devleti olan Osmanlı Devleti çöktü, ikinci dünya savaşı sonunda da Avrupa uygarlığı handiyse yıkılıyordu. Aslında, Osmanlı Devleti Doğu Uygarlığının Devletiydi. Şu halde, bir uygarlığın çöktüğünü, bir uygarlığın da yıkılmaya ramak kaldığı çok kritik dönemleri gördünüz. Yaşamınız ve düşünceleriniz üzerindeki bu iki dünya savaşının etkilerini açıklar mısınız?

— Bu sualinizin cevabını eserlerim her yönden vermiştir. Bizim anladığımız ve ismini davâmızın başlığı haline getirdiğimiz büyük doğu, Batının kafa macerasını eşya ve hadiselere tahakküm mizacını Batıya örnek teşkil edecek bir asliyetle iktibas ettikten sonra, onu kendi öz ruhumuzun emrine alacak bir dünyanın ismidir. Biz, iki dünya arasındaki mahsup sırrına asla yaklaşılmadığını, hususiyle Cumhuriyet Devrinden sonra batılılaşalım derken, ondan büsbütün uzak düşüldüğünü ve Batıya anlamak hakkının Doğulu kalarak mümkün olduğunu mahyalaştırıcı bir telâkkiden geliyoruz ve inşası yolunda çırpındığımız dünyanın sade doğuya değil, batıya da örnek teşkil edeceği itikadını besliyoruz,

Son Almanya seyahatimde benimle buluşmak isteyip sabaha kadar yanımdan ayrılama yan Berlin Protestan Baş Papazı, bu husustaki sualine verdiğim cevaba hayran kaldığını, yüzlerce dinleyici önünde itiraf etmiştir. Alman protestan kilisesinin mümessili mevkiindeki papaz, bana

«materyalizm ve spritüalizm arasındaki bu dünyanın hali ne olacak? Dinlerin istikbalini nasıl görüyorsunuz? Dinler arasında maddeciliğe karşı bir ittihad kurulabilir mi?» diye sormuş ve Batının bu günkü ruh buhranını ve deprenişini izahla başlayıp **«Doğunun eksiği batıda, Batının eksiği de Doğuda»** şeklindeki formülümü aynı kelimelerle tasdik etmişti.

O konuşmanın geniş tafsilatını ilerde neşrini düşündüğüm her hangi bir vasıtayla kaleme almak niyetindeyim. (s.89-90)

****

— **Burada hemen bir şey soracağım. Sizin bu memlekette büyük bir tesiriniz var. Bu tesir, kuvvetini bütün yabancı tesirlere karşı koymaktan almaktadır. Hal böyleyken, "Bayılıyorum Avrupalıya" dediniz.**

— Benim Avrupalıya bayılıyorum demem, sizi yanıltmasın. Bu onu tespit ederim demektir. Benim gözümde Avrupa, insan kafasının, eşya ve hadiseler üzerindeki (tefahhus İnceden inceye araştırma) hakkının aslında bir İslamî emir olmasına rağmen, böyle şahane bir tarzda meydana getirmiş olan sahanın ismidir. Rönesans ise, din adına ortaya konan abeslerin ve tarahatın hıncı olarak akim şahlanışıdır. **Akim heyecanını o kadar derin bir şekilde hissettiler ki, ateşe atılan meşhur Bruno, odunlar üzerinde yanarken dudaklarına uzatılan haç'ı, ayaklarıyla tekmeledi. Hakiki bir muvahhit olsa idi, bu hareket onu şehitliğin en üst mertebesine çıkarabilirdi.** Hâlbuki o, büyük oluştan mahrum olduğu için, bir bâtılı, bir başka bâtıl adına itmiştir. Evet, ben durumu tespit ederim. Kapılanmam Avrupaya. Avrupa'nın arayıp, çok kanlı mücadelelere rağmen, bulamadığının İslam'da olduğuna kaniim. **Bulamamış Avrupalılara da "yazık olmuşlar" gözüyle bakarım.** Amma onların kıvranışlarını, davranışlarını beğenebilirim.. İşte bayıldığım bu tarafları olabilir. **İşte Pascal. O bir adamın, rehbersiz hiçbir noktaya ulaşamayacağının en güzel misalidir.** Kaldı ki, rehbersiz olarak gidilebilecek noktanın muhaline kadar da varabilmiştir. Öyleyken, bir gün bir buhran anında haykırıyor,

"Bana filozofların bulduklarını sandıkları Allah'a inanışı değil, fakat peygamberlerin nass halinde getirdikleri inanışı veriniz" ve isimler sayıyor. Hz. İbrahim'den İsa'ya kadar. Orada duruyor. İsim saymasa yahut en son ismi de son peygamberi de zikretse kurtulacak. Fakat son anda yetişir gibi olduğu vapuru en son anda kaçırıyor. Neticede batıyı iyi ve kotu taraflarıyla tasnif ederim. Ona mağlup olmak mevzubahis değildir. (s.106-107)

****

— **Sizin hem bir sanatkâr çizginiz var, hem bir tasavvuf. Bu ikisini birleştirmiş bulunan bir büyük, Mevtana hakkında fikriniz?**

— **Mevlana beşeri planda çok büyüktür. Bu bakımdan Avrupalılar tarafından anlaşılması da kolaydır. Fakat eseri bakımından şöhreti ve kolay anlayışı davet eder. Bu yolun büyüklerinden Öyleleri vardır ki, şöhretten kaçmışlardır. Mevlana'nın bu kolaylığı onu bugünkü rejim tarafından maalesef bir turist terliği gibi kullanmasına bile müncer olmuştur. Tabii bu kıyaslamalar tasavvuf! Gerçeklere ve büyüklere nispetledir. Yoksa o, beşeri planın ve kelimelerin götürebileceği en son noktaya kadar varmış bir büyüktür. Amma tasavvuf! Marifet bütün bu kelime haşmetinin ötesindedir. Bu bakımdan, Mevlana'yı anlayan Avrupa, İmamı Rabbani ve Şahı Nakşibend'in keyfiyetini anlamaktan uzaktır.**

— **Bir de Yunus var edebiyatla tasavvufu birleştiren.**

Yunus Emre, Türk cemiyet hayatında yetişen bildiğimiz edebî ve dinî tahassüs ve tefekkürün en büyük örneğidir. Umumiyetle metafizik ürpertisi zayıf olan ırkımızın bu bahisteki zaafını telafi edecek kudrette bir şahsiyettir. Bu arada tasavvuf için bir iki şey söyleyeyim.

"Tasavvuf, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin batınıdır."

Bu çetin yolda son merhale hayrettir., ilk merhalenin de hayret olduğu gibi.. Bu konudaki en ince tespiti İmamı Rabbanî yapmıştır: **"Ben yokum, o, yani Allah var"** diyen murid ben yokum derken bile varlığını iddia etmektedir, insanın yokluğunu bile iddia edememesi hali, tasavvufun en büyük mertebesidir.. Şahı Nakşibent bunun için **"Mutlak tevhid muhal"**dir, buyurmuştur.(s.108)

****

Karamsarlık iddiasına gelince, ne deri üstü, ne sathi bir görüş! Bunlar zıt kutuplar arasındaki ahengi anlamayanlar!... Ayol; dâvayı Allah'ta ve ölümsüzlük gayesinde tamamlayan bir insan nasıl karamsar olabilir?

Nur'a ancak zulmet dehlizinden geçilebileceğini anlamayanlara cevabım,. Eski Yunanda (lirik) şiirin babası **(Pindaros)**un şu sözüdür:

"Meğer ben, bir ömür, katırların yemliğine saman yerine çiçek doldurmuşum!"... Burada konuşmama bir ilâve yapmak isterim:

Şair Pindaros bu sözü Eski Yunanda en kemalli devre olan **Perikles çağı**nın aydın geçinenleri için

söylüyor; ya bizim aşağılıkta kemalini bulmuş cemiyetimizin katırları hakkında ne buyrulur? .(s.138)

****

— **Tiyatro ve şiir sahasında belirttiğiniz müstesna şahsiyete rağmen kendinizi yıllardır politikaya vermenizin sebebini sorabilir miyim?**

— Netâmeli bir sual!...

Ben bir dâvanın adamıyım!

Dâvamı muvaffak kılmak için gerekirse kanalizasyon ameleliği yapmaktan bile çekinmem! (s.139)

****

Bir arkadaşım bir İngilizin eserini tercüme etmiş bana gönderdi: **"Yeni Cemiyette Ruh İnhitatı...** (Çökme, gerileme, alçalma) **"** zavallı muharririn hâli dikkatimi çekti adam ıstırabını söylemiyor, süblime edemiyor, edebilse belki teskin olacak, onun için şiire, teşbihlere kaçıyor, neticede şunu söylüyor:

Ne olacak bu Batı aleminin hali, çoluğumuza çocuğumuza bir takım delinmiş dağlar mı, toprağa yapışmış maskaraca füze iskeletleri mi ampuller mi birtakım teknoloji masalları mı bırakacağız?

Yani sıkıntısını hissettiğimiz tabiatten kopuş... Bu dava 19. asırdan beri düşünülmektedir. 19. asırda makinenin yarattığı sosyal ve ruhî ıstırablar, bir çok mütefekkir tarafından söylenmiştir.. Fakat bu adamın sesi çok can yakıcı.. Evet, bugün Batı bir düzen kaybı içindedir.. Hiçbir şeyin müeyyidesi kalmamıştır.

Bunun hemen yanı başında Türkiye'nin hali, Batı'nın bu buhranlarının içinde zamandan ve mekândan bir fiske ile dışarıya atılmış bir ülkeyiz. Dünyanın, ne de kendi iç ıstırabından haberdar, Batının ikiyüz sene evvel bıraktığı başlangıç noktasının taklidinde..

Bir gün Ayhan Songar Bey'le evimde konuşuyorduk, kendisine tasavvuftan bir cümle söyledim beğendi hemen kaydetti:

"Bir ilmin butlanı (Batıl olma durumu)**, bâtıl olması o ilmin müntehâsında, sonunda belli olur"** bu tasavvuf ölçüsü, biz bâtının müntehâsında iptidasının mukallidiyiz.

Gel de siyasetten bahsetme!..

Batıda iki korkunç ejderha görünüyor. İdeolojisi ile ismi ile kaydedeyim:

MOSKOF EJDERHASI VE AMERİKAN EJDERHASI. Biri kafada materyalist, diğer kafada antimeteryalist, yaşayışta materyalist. Bu bilen için tam bir ayniyettir. Ruhların içtima ettikleri yerleri yardır,

Muhiddin Arabi:

"Eğer zıtlar bir birleşse bir daha birbirlerini bırakmazlar"

Der. Şimdi bu iki ejderha şu vaziyettedir.

Biri liberal... (Libaralüs) şahsî istiklal "herkes istediğini yapar". Öteki Demokrasi, halk idaresi... Moskoflar bunu çok güzel istismar etmişlerdir, istediğini zerk ediyor, buna halkın iradesi diyor. Amerika liberalistdir. Öbürü tamamiyle başka bir kutubda, artık davanın fikri tarafını bırakmıştır. Zaten komünizm, Marksizm, Leniniz'm, fikirde pek kısa bir zamanda iflas etmiştir. Bütün cevaplarını almıştır.

Fakat Moskoflar son derece pratik zeka sahibi... Düşmanımızı tanıyalım ki müsademe imkânını düşünelim. Bize gelince, **Televizyonda birtakım solcular görüyorsunuz, yüzlerine baksanız şaşarsınız, bunlar sığır gütmeyi bile beceremeyecek insanlar... Bunlar komünist, leninist... Sorsanız Leninizm nedir, Lenin kimdir? bilmez...**

Lenin inancında çok mutaassıp pratik zekâya sahip, şiddetli disiplin sahibi kendi batıl inancına çok bağlı, bundan hiçbir fedakârlık yapamaz. (s.204)

****

— **Ne güzel bahçe ve ne güzel köşk... Ama köşk modern, içi ve eşyası klâsik.. Dış hayattan da hiçbir ses sızmıyor bahçenize. Herhalde rahat ve huzurunuz yerinde..**

— Evet, dışı modern olmak gayretinde bir .. İçi de klâsik ve muhafazakâr görünüşlü...
Ev, malım olmadığı için beni taahhüt altına almaz. İçi ise dışına nispetle belirtiği tezat bakımından,

beni ve yaşadığım cemiyeti sembolleştirebilir. Rahat ve huzura gelince, evvelâ dünya hayatının esasında yok, sonra 19. Asrın sonlarından başlayarak dünyada yok, derken 20. Asırdan bu yana insanlıkta nâmevcut 20 yıldır da Türkiye'de kökünden nâbut...

"Nabud" yani silinip geden, vücudundan eser kalmayan. Bana gelince, kendimi bildim bileli rahat ve huzurdan haberim olmamıştır. Uzunca bir zamandır kendimi hapsettiğim bu evde, hele birkaç mevsimden beri öyle bir ruh haletine bürünmüş bulunuyorum ki, yakın dost cenazesi, hastane muayenesi ve bazı resmi işler mecburiyeti dışında şehre indiğim bile olmuyor. İndiğim zamanlarda da, güzelim İstanbul bana (Şanghay) kadar yabancı geliyor. O da "nâbud'lardan biri oldu. Nerede eskisi, nerede yenisi!...

— **Üzerinde yıllardır çalıştığınız dev eser tamamlandı değil mi üstad? Yani İman ve İslâm Atlası adlı ilmihaliniz.**

— Tamamlandı. Tamamlandıktan sonra içime derin bir hüzün çöktü.

—Niçin-?

— **Erişilen her şey gaye olmadığı, gayeyi ufuk çizgisi gibi bir adım daha uzaklaştırdığı için... Bu dünyada tamamlık var mıdır ki?..** (s.232)

****

— **Bir alış-veriş vasıtası olarak paranın mahiyeti konusunda ne düşünüyorsunuz?**

— Bilmiyorum mizacınıza bunu neşretmek uygun düşer mi..

Para bir Yahudi icadıdır.

Paranın teşkil ettiği zulme karşı antikapitalizm keza Yahudi icadıdır. **Velhasıl bu Yahudi garip şeydir. Tahribe memurdur. Nerede mükemmeliyet görürse onu tahrip eder.** Marks, Yahudi'dir. **Ama Yahudiye dehşetli çatar, çıfıt diye.,**

ACAYİP BİR ŞEY; TEZİ YAHUDİ, ANTİ TEZİ YAHUDİ, SENTEZİ YAHUDİ, ANALİZİ YAHUDİ., BU İNCE İŞTİR.. Benim Abdülhamit'le ilgili kitabîm okunursa pek çok sorunun cevabı bulunur. (s.252)

****

A.K. — Yaşadığınız muhakkak tabi...Tezahürleri neler oldu?.. Şiirinize akseden tarafıyla biz anlamaya çalışıyoruz.

— Cevabı, bir nevi bir psikolog veya psikiatr karşısında kendi kendini tahlil eder gibi konuşmakla kabil.. Umumi olarak mesele şöyle konabilir: Goethe, -takdir ettiğim zekâlardandır- der ki

"İnsanlar hayatlarında bir kere büluğ ıstırabı çekerler. Fakat dehânın çocukları sık sık. Çünkü her defâsında gençleşirler.." Bu Goethe'nin bir ifadesidir. Dehânın çocuğu olmak, ona özenmek, hatırımızdan geçmez. Şu var ki, **"cins kafa"** muhakkak kurcalayacaktır. Mücerretlerden mücerrede geçecektir.

Ulâya doğru gidecektir. Bu gidiş arasında, kafanın hudutlu olması, müthiş bir ıstıraptır.. Ve bu cins kafanın bir nevi kaderidir.

Demin size söyledim at üstünde giden adam ufka doğru bakıp ufka doğru düşme vehmine giriftâr oluyor. Bu ne demek? Bunu kime anlatsanız anlamaz...

Öyle anlarım vardı ki benim bir kaç tablo istiyorsanız eğer, söyleyeyim... Mesela İş Bankası'nın Edirne Şubesi'ni ben tesis ettim. Ben memur edildim. Dayım da orada polis müdürüydü. Dayımda yatıyordum.

Öyle bir ıstırap içindeydim ki, sanki gözümü, kulağımı, burnumu takma diş gibi çıkarıp konsolun üstüne koyuyor gibiydim. Sabahleyin kalkınca gözümü takmak filân... Normal görünmek için... Ve hiçbir serrişte (ipucu) vermemek halimden...

Bu hal nedir?

Şudur:

Ayağımı atarken bastığım toprak çökecekmiş gibi geliyordu. Buna öyle inanıyordum ki, adım atmanda imkân yoktu. Ama hiçbir zaman inanmıyordum.

Çünkü burada cinnetle üstün şahsiyet arasında çok ince bir çizgi var... Kendisini frene edebilen, o zaman, dehâ olur, kıymet olur. Onun tam mahkumu oldunuz mu olmaz. Hâkimi olacaksınız! Nitekim bu bahis tasavvufta çok mühimdir. **Hatarat bahsidir, bu imân vesvesesi, küfür vesvesesi**

halinde gelir adama...

Bir gün Resullullah'a hallerini şikâyet ediyor sahabîler; çektikleri hatarattan...

Tebessüm buyuruyorlar ve diyorlar ki:

"İmanın kemalindendir!"

Arz edebildim mi?.. Böyle...

İmam-ı Gazzâli... Bir eser daha yazmak isterim; Allah izin verirse..." **Büyük Mustaripler"** diye... **"Büyük Mazlumlar"**ı yazdık ama bunu yazmadık. Bu Büyük Mustariplerin Şarktan ve Garbdan olması lazım gelir. Şark'ta en büyük mümessili İmamı Gazzali'dir.

Şimdi, garibinize gidecek bir şey söyleyeyim size... Bir gün Efendi Hazretlerine sordum:

"İmam-i Gazzâlî'nin buhranı mı büyüktü, benimki mi?"

Dedim. Ne dese beğenirsiniz?

"Senin ki!"

Dedi.

Onunla her konuşmam virgülüne kadar hatırımdadır. Meselâ,

"Diz çök ey zorlu nefs, önümde diz çök!" mısraı var ya... Bu daha evvel **"Diz çök zorlu kader, önümde diz çök!"** idi. Şiiri okuduğum zaman, kendisi dikkatle dinledi ve sükut etti. Ne tasvip' ne bir şey... Ürperdim. Ve hemen, Şeriate en küçük mikyasta zıtlık ifade eden bir nokta var mı diye baktım. Bunu buldum.

KADER DİZ ÇÖKMEZ!.. ONU "NEFS" YAPTIM.

A.K. — Niçin efendim, İmam-ı Gazzâli'nin ki mi, sizin ki mi? Cevabı verdi mi efendiniz?

— Ben niçinini sormadım.. Meselenin fizik tarafım söyleyeyim. Bir lokma ekmek yesem bir bardak su içsem onu temsil edemiyordum. Temessülüm gitmişti. Yuvarlanıyordum yerde.

Sonra, Allah!ın lutfuyla kurtuluşumu buluyorum...

Gazzâli diyor ki:

"Gördüm ki bu akıl, çıkmaz sokaktır. Müşkâk-ı Nebeviye, Peygamber kokusuna, ruh feyzine yapışmadan olmaz bu iş.. Böyle yaptım.. "

Zahirî ilimde çok üstündü mevkii... En büyük eserleri bundan sonradır.

Bana uzun zaman **"sâbık şâir"** (Geçen, önceki, eski) dediler. Bu kelimeyi çıkaran **Fikret Adil**'dir. Ölmeden, kısa bir zaman önce evine gittim. Ona **"Perdeler"** isimli şiirimi okudum. Yeni yazmıştım. Bir iki senelik mesele... Başladı ağlamaya:

"Ben sana sabık şair diyordum. Meğer lahik (yetişen, vâsıl olan, ulaşan) **şairmişsin!.."**

Dedi. Sonra hastalığı için ne güzel teselli bulmuştu. Şu, parkinson hastalığı mı ne?.

"Bu çektirir ama öldürmez diyorlar."

Dedi. Gitti, ameliyat oldu ve öldü.

Evet... İşte benim de buna benzer kriz hallerim var... Meselâ, böyle bir anda, tutun siz, 70 kilodan 59 kiloya, 58'e inin!.. Size o devri anlatıyorum! Bir yalıda oturuyorduk Beylerbeyinde... Yalının bahçesinde yürüyorum. Bir Kur'ân-ı Kerim sesi...

Bir ayeti okuyor. Onu duyar duymaz kendime geldim. Demek dedim; tâkat veriyorsun ki, bu yükü de yüklüyorsun. Bütün mesele muvâzeneyi teminde... Bir şeyin, sizi ya tersinden ya yüzünden inanmaya sevk eden "hatar'ın yükünü çekebilmek lâzım.. Ayhan Bey, doğru buluyor musunuz?

(s.281-284)